

MUSEU DE L'AIGUA
MUSEU DE LA SÈQUIA I EL CURS MITJÀ DEL TER

Abril 1998

La Màgia de l'Aigua

L'aigua és un element sobre el qual pivota un bon nombre de llegendes localitzades en la conca del Ter. Aquesta presència no és endebades sinó que ens evoca una cultura en la qual aquest element era del tot imprescindible per a l'existència de les activitats humanes i domèstiques d'aquest territori. Tanmateix, l'aigua no sempre té una influència benefactora sinó que a vegades pot esdevenir un seriós obstacle per a la realització de les activitats econòmiques, per a les comunicacions (la llegenda de l'origen de la Celleria, la riera d'Osor) i, fins i tot, no només un obstacle, sinó que pot arribar a provocar veritables catàstrofes (inundacions, com en el cas de la llegenda de Salt) tot i que a vegades sobre aquesta catàstrofe comença una època de regeneració.

La dona és gairebé sempre la protagonista principal de les llegendes vinculades amb l'aigua.

D'altra banda, en totes les llegendes que evocen la presència de les goges, les aloges o les dones d'aigua el component femení és del tot dominant, i en canvi, el component masculí sempre va a remolc de les condicions que s'expliciten des de l'altre costat.

De fet, en el context de les formes de vida domèstiques tradicionals, la presència de l'aigua a la llar depenia de les dones. Eren elles les qui la carretejaven i transportaven des dels rius, les deus o les fonts públiques fins a l'interior de les cases. Aquesta tasca tan necessària i al mateix temps dura i pesada corresponia exclusivament al domini domèstic de les dones. A través de diferents atuells (càntirs, galledes, ferrats, etc...) les dones anaven a buscar l'aigua que després proveïa les seves llars. Aquesta era una de les feines més pesades i feixugues dels seus

Les llegendes vinculades a l'aigua ens evocen una cultura en la qual aquest element era del tot imprescindible per a l'existència de les activitats humanes i domèstiques...

La presència de l'aigua a la llar depenia de les dones. Eren elles les qui "sofrien" el proveïment de l'aigua fins a l'espai domèstic.

quefers quotidians. No és estrany, doncs, que el món de l'imaginari lligat a l'aigua tingui una nodrida presència del gènere femení, atès que en la vida real també es produïa aquest mimetisme i aquesta estreta relació.

Andreu Bover.

Les Dones d'Aigua

Retrat i personalitat

Les dones d'aigua reben altres noms com goges, aloges o encantades, tot i que podríem establir una petita diferència amb aquestes últimes, que podrien assenyalar també uns altres éssers l'origen dels quals és mortal però que per diferents circumstàncies han passat a formar part d'aquest món sobrenatural.

Les aloges són fades relacionades amb la natura, concretament amb l'aigua (rius, gorgs, fonts, pous, o

estanyes). Això no és un fet isolat, donat que trobem fades relacionades amb aquests trets geogràfics en totes les diferents mitologies europees. El que sí és curiós és que aquí tenim un sol personatge que pot aparèixer en qualsevol dels indrets esmentats; en canvi, en la mitologia d'altres geografies apareixen molt més especialitzades, especialment en la mitologia cèltica, molt rica en

personatges o en éssers, on trobem fades del riu, fades dels llacs, de les fonts..., totes amb algun tret que les relaciona (totes són fades), però amb característiques molt variables i que les diferencia clarament. Parlar d'aquesta diferència ens faria reflexionar sobre l'abruptuositat del paisatge, de les formes i estructures socials de cada regió i del diferent grau d'implantació i assimilació de la religió en cada societat.

Les dones d'aigua són tan belles que captiven els homes que les poden veure. Correntment, tenen els cabells llargs i rossos com l'or i els ulls verds, però també hi ha qui les descriu amb els cabells negres o rojos i amb els ulls negres, grocs o grisos. El que sabem segur és que porten vestits blancs, de fil molt transparent i teixits per elles. Les goges duen una perla o una estrella al front. Sovint també porten corones amb tota mena de pedres precioses. Generalment, les goges són bones, més aviat porten el benestar als llocs on viuen, encara que com podreu veure n'hi ha algunes que tenen molt mal geni. Hi ha diverses coses que

no toleren de cap manera: la tafaneria, l'enveja i que no es faci cas de les condicions que imposen als mortals.

Trets comuns de les goges

On viuen

Les goges viuen dins l'aigua o bé en coves, fonts o balnes. S'explica també que dins de les coves hi tenen sumptuosos palaus, amb grans cambres adornades amb or, argent i pedres precioses. D'aquests palaus, en surt una resplendor molt brillant, especialment quan hi celebren festes. De nit, si es passa a prop, es senten les rialles de les goges i el dringar de les seves copes. No provéssiu pas d'entrar-hi. Una fina xarxa de fil invisible, però molt espès, us ho impediria, i a més no trobaríeu mai més el camí de tornada, car elles us desorientarien.

Casament entre dona i mortal

Han estat comptades les ocasions en què un mortal ha aconseguit casar-se amb una dona d'aigua. En totes les ocasions, la història ha acabat malament. Hi ha una llegenda que s'explica de diversos indrets en què un riu hereu s'enamora d'una goja. Ella imposa la seva condició i li demana que no li retregui mai el seu origen. Es casen, tenen

fills i tot és prosperitat i felicitat fins que ella fa quelcom que molesta en excés al seu espòs. L'home, irat, li diu «ja no hauries de ser una dona d'aigua». Aleshores, ella se'n va i només torna als matins per pentinar i acaronar els seus fills. El marit s'adona de la situació i demana a l'infant que quan arribi la mare li cusi el seu vestit al d'ella, en un intent de retenir-la. El fill fa el que li demana el pare però la goja se n'adona, pega al seu infant i desapareix per sempre més.

Tractes diversos entre goja i mortal

Entre els tractes que trobem entre goja i mortal hi ha els següents: les goges sorprenen una velleta traginant un feix de llenya i després de parlar amb ella li omplen el davantal de quelcom que no ha de mirar fins arribar a casa. L'àvia ho fa així, i quan és a casa veu com porta una faldada d'or. La seva veïna que l'espia se sorprèn i no para de fer-li preguntes fins que ella li explica el que li ha passat. La veïna resol fer el mateix però li imposen la condició de no mirar la faldada fins que arribi a casa, no ho compleix i troba en lloc d'or, segó. Entre els favors que les

dones d'aigua demanen als mortals hi ha els següents: demanar a una dona que faci de llevadora i demanar a una noia que els ajudi a fer la bugada. També trobem els casos de persones que han provat de prendre una peça de roba de les goges. N'hi ha que ho han aconseguit i que no han estat mai més pobres i d'altres que han estat enxampades per les goges i els han apallissat de mala manera.

Què feien?

Dansar i cantar

Les dones d'aigua passen moltes estones enmig de les arbrades que envolten els rius i els estanys. Sovint se les pot sorprendre pentinant-se els cabells amb pintes d'or o bé filant el seu fil invisible.

També és possible enxampar-les dansant al so d'una música melodiosa que convida a bellugar els peus sense tenir-ne ganes. Les cançons que canten són del tot inintel·ligibles.

Espantar animals amb trapelleries

Les dones d'aigua són molt enjogassades. Els agrada jugar amb les bèsties. Antigament jugaven amb els ases dels traginers, els esvalotaven jugant amb les seves crineres, però els traginers no les veïen mai enlloc. Les goges es banyen en les aigües dels llocs on viuen i omplen de claror tots els indrets per on corren.

Fer la bugada

Heu de saber que les nits de lluna clara les goges renten la roba al peu de l'aigua i, de lluny, se senten ben clars els cops que donen amb el picador. És la roba més blanca que hàgiu vist mai: tan blanca que fins i tot enlluerna. Un cop tenen la roba neta, l'estenen al ras, prop dels seus caus. S'explica que qui pugui haver una d'aquestes peces no serà mai més ric ni mai més pobre. Això, però, és molt difícil, ja que a part d'estendre la roba en llocs de difícil accés, l'envolten d'un filat invisible als homes, que la preserva de mans estranyes.

Com protegir-se de les dones d'aigua

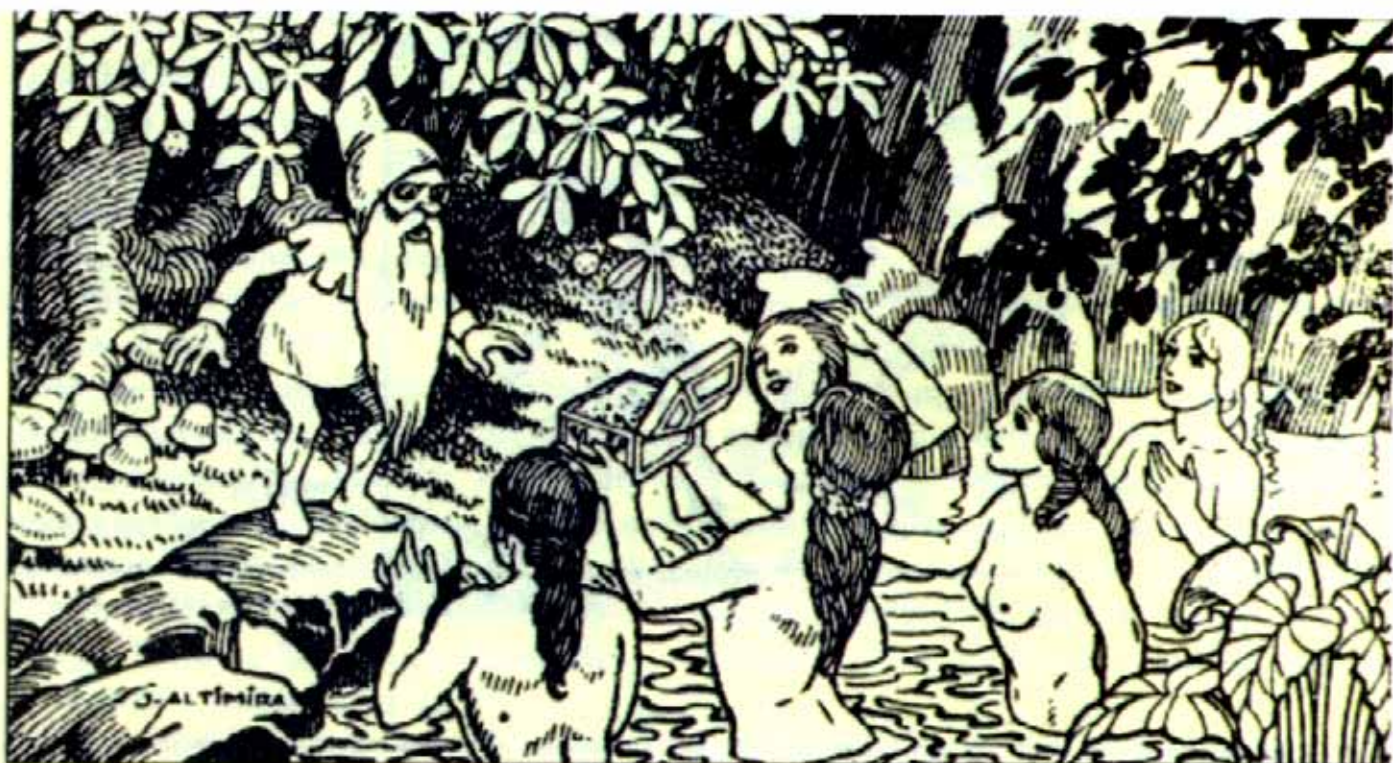
Si mai patíssiu els encantaments de les dones d'aigua, podríeu comptar amb la gràcia de diferents sants per protegir-vos dels efectes màgics de les dones d'aigua. A sant

Guri se li atribueixen les funcions d'advocat per guardar i allunyar els follets, goges, bruixes, dracs, serpens i tota mena d'éssers malignes i perillosos, tant reals com fantàstics. El dia d'aquest sant és el 5 de novembre, i tradicionalment s'hi encomanaven els vells caminants, traginers i vianants en general perquè els guardés de llops i altres feres. A la Vall d'en Bas compten amb l'ajuda de la Mare de Déu de les Olletes. Segons la tradició la va trobar un carboner fent una sitja per a una carbonera. Durant el mes de maig, la gent d'oficis que vivien en el bosc encenien grans fogueres i feien una mena de ball o joc al so de la cançó del carboner per tal que la Mare de Déu els alliberés de les males arts de bruixes, encantades, dones d'aigua i altres éssers mítics femenins que habiten en els boscos. A Torroella de Montgrí s'explica que després del toc d'oració els únics dies que es podia sortir sense perill de topar-se amb una goja era per Nadal i per Dijous Sant, i també s'explica que els tres tocs de l'Àngelus,

A la Vall d'en Bas

compten amb l'ajuda de la Mare de Déu de les Olletes.

matinal, migdia i vespertí, tenien com a finalitat allunyar goges i encantades, "tant per efecte del valor preventiu del so de les campanes com per les oracions que es deien i que recordaven el toc referit" (Amades). Per aconseguir rebre favors de les goges cal que aquestes celebrin com cada any la seva assemblea en les roquisses de la muntanya de Verdera, presidides per la reina de les goges, Estarella. Un cop acabada la reunió, amb els seus cants i balls, s'escampen per diferents punts de la geografia convertides en un nuvolet blau i eteri. Tota la terra per on passen i toquen en dansar resta beneïda.

Ubicació de les llegendes

El riu Ter neix al Pirineu, travessa el Prepirineu, continua a la Depressió Central per la plana de Vic, després les Guilleries, per l'extrem septentrional de la Depressió Prelitoral fins a arribar a les terres empordaneses i desembocar al Mediterrani. El seu curs ha tingut variacions especialment significatives en el curs mitjà i baix, causades en part per l'evolució natural del riu, creixements sobtats, erosió del llit o per l'acció humana. El darrer tram del riu és motiu de diverses interpretacions que

discuteixen sobre les possibles causes del desviament de la desembocadura del Ter. El tram que inclou aquest treball és el limitat entre el Pasteral i la desembocadura. Durant aquest trajecte, el riu rep aigua de diversos torrents i rierols de diferent cabal que configuren els seus propis paisatges. És en aquest context geogràfic on trobem una gran varietat de paisatges: des de zones muntanyoses amb pronunciats congostos fins a la plana empordanesa, on ens cal situar les diferents llegendes que hem aplegat.

Àrea d'estudi de la nostra investigació

El curs mitjà

Si bé es denomina curs mitjà del Ter el sector comprès entre Manlleu i Celrà, la recerca sobre llegendes vinculades al riu ha tingut com a límit geogràfic, tal com s'ha dit anteriorment, la presa del Pasteral. Aquesta zona està caracteritzada per la presència de tres planes al·luvials força extenses acotades per passos estrets entre muntanyes: la del Pasteral, la Cellera, Anglès, Trullàs; la de Bescanó; i el pla de Salt-Girona, que es clou al congost de Sant Julià de Ramis. Les aportacions més importants que rep el Ter en

aquest tram són les del Brugent o riera d'Amer, de la riera de Llèmena i de l'Onyar, i curiosament s'observa una situació paral·lela pel que fa a llegendes. La major part de relats amb contingut eminentment fantàstic dels quals en fem ressó no es troben localitzats al Ter pròpiament dit, sinó que són característics de les vores d'aquests afluents, unes zones més abruptes i accidentades.

Les referències a dones d'aigua, sigui com a llegenda complexa o com a simple menció, sovint emanen

tals. En alguns casos, aquest tracte és unilateral i indirecte, i consisteix a prendre'ls una peça de roba, que comporta no ser mai més ric ni mai més pobre (Cova de les Goges, Sant Julià de Ramis). Tanmateix, les aloges, que no tenen fama de despreocupades, ben poques vegades resten indiferents davant d'un furt semblant: o el prevenen apallissant el tafaner que s'apropa massa al seu catau (Constantins), o bé el venguen interpretant tant al peu de la lletra la gràcia que han de concedir al lladre, que aquest en surt ben malparat (El Gorg de l'Ànec, Osor), o el llenca a l'aigua, de la qual no en surt mai més (El Gorg Blau, Sant Julià de Ramis).

En altres ocasions, les dones d'aigua es veuen

d'indrets el topònim dels quals inclou el mot goges: la Bauma de les Goges de Sant Martí de Llémna, el Bressol de les Goges de Constantins o la Cova de les Goges de Sant Julià de Ramis. No obstant, també es donen en llocs significatius per la seva singularitat, com el Gorg de l'Ànec d'Osor o el Gorg Blau de Sant Julià de Ramis, o pel misteri que susciten, com a l'ermita de Sant Sebastià de Bescanó, on, segons ens han explicat, la gent del poble situava tot allò que succeïa d'estrany i sospitós.

A més d'haver tingut notícia de les activitats més habituals desenvolupades per les dones d'aigua, és a dir, cantar en una llengua intel·ligible (Constantins), ballar, riure i rentar i estendre a roba (Bescanó, Sant Martí de Llémna, Osor, Sant Julià de Ramis), ens ha estat possible recollir diverses narracions la trama de les quals es basa en els tractes entre goges i mor-

obligades a sol·licitar ajuda als mortals i, demostrant una generositat pintoresca, els agraeixen el favor oferint-los un present secret o de poc valor -normalment una faldada de segó- que esdevé, si es compleix la condició imposada per la goja, un bé tan preuat com l'or (la dida del fill de les goges, a Sant Martí de Llémna, o la noia de Sant Julià de Ramis). El casament entre dona d'aigua i mortal, un tema tan

suggestiu com freqüent en les llegendes pirenaïques, també queda palès en el recull que s'ha realitzat, si bé no podem localitzar-la amb exactitud.

Les noces tingueren lloc en un indret indeterminat situat entre Les Serres i Constantins, i el nuvi, que normalment té un ofici o una situació econòmica determinada que coincideix amb els més habituals a la zona, era un llenyataire qui va acceptar la condició de no dir mai a

la seva esposa «no hi ha cap goja que no gogegi». En arribar el dia inevitable en què la promesa es va trencar, l'aloja va desaparèixer, complint la seva paraula fins al punt de, en assabentar-se dels intents del marit per retenir-la, escridassar la seva filla i esfumar-se per sempre més.

A part d'aquests comportaments propis del seu caràcter, hem observat altres característiques poc corrents de les dones d'aigua: a la llegenda del Gorg de l'Ànec d'Osor, una munió de goges es converteixen en formigues per destruir l'anomenat castell de Sant Miquel de les Formigues, i l'origen de la Font del Congost s'atribueix al plor continuat d'una noia desesperada per haver-se avingut a les males arts, sense final feliç, d'una gitana goja per aconseguir el seu enamorat.

Les planes, temps enrere

ànec blanc

dedicades sobretot a l'agricultura i avui en dia escenari d'un gran desplegament industrial, i les vores dels afluents del curs mitjà del Ter no només són *habitades* per goges. El dimoni és, en l'imaginari dels seus habitants, l'autor d'obres arquitectòniques com el Pont Major o l'origen d'elements naturals com el volcà de la Banya de Boc, la Gorga del Dimoni o el torrent Mal a Sant Martí de Llémèna, o de certs elements geològics com la roca anomenada Les Anques del Diable d'Osor. També protagonitza episodis relacionats amb esdeveniments socials de la zona, com la festa major d'Anglès (a Anglès el dimoni hi és...), o reptes amb sants, com sant Martí, prop d'Osor.

Les llegendes anomenades d'origen, amb un grau més o menys elevat de fantasia, també són pre-

sents en aquest tram del Ter: l'emplaçament de l'església de la Cellera, la Costa Roja i la plana de Salt es presenta com a fruit del punt d'arribada d'una fletxa llançada per Lluís el Pietòs, d'una lluita fratricida ensangonada o de la bella història d'amor entre una sirena que habitava un llac desaparegut i un cavaller.

Els éssers monstruosos troben també llocs per viure entre aquestes aigües: al Gorg de Santa Margarida, a les Planes d'Hostoles, hi vivia, fins que un soldat agosarat la va matar amb l'ajuda de la Verge, la gran serp del brillant al front; i a l'Onyar encara avui es pot veure nedar entre la boira la Cocollona, aquell ésser mig cocodril mig papallona que originàriament era una novícia del convent de Santa Clara de Girona.

Finalment, les bruixes feien estar sempre atenta i intranquil·la la gent d'aquestes contrades, car tenien els seus punts de reunió ben a prop seu: a la Gorga de les Bruixes de Sant Martí de Llémèna, per exemple qualsevol fet o paraula que les pogués ofendre podia ser doblement negatiu.

Fill del tro

La llegenda del llac de Salt és un relat que explica l'origen i la gènesi d'aquesta població.

El curs baix

El curs baix del Ter es descabdella des de Celrà fins a la seva desembocadura a la Gola, entre Pals i Torroella de Montgrí. En aquesta zona, les aigües del Ter baixen encalmades, després de superar un desnivell de 70 m. Això implica una profusió de meandres i illes fluvials. És característica la monotonia del

paisatge. És una àrea on no trobem llegendes fantàstiques gaire completes, però el que sí trobem són petits apunts, petites notes que són comunes en llegendes amb elements fantàstics d'una mateixa tipologia. Per exemple, pel que fa a les dones d'aigua, al curs baix no hem trobat cap llegenda complexa entre humà i aloja. La darrera que ens consta d'aquestes característiques està situada, però no localitzada, a les Serres.

El que sí hem trobat han estat coves on es deia que les goges hi feien un fil molt transparent (Sant Jordi Desvalls), coves i pous d'on

sortien per ballar a les nits (Celrà, Flaçà), coves i caus d'on sortien per fer la bugada (Celrà, Flaçà), llocs muntanyosos on estenien la bugada (Massís del Montgrí), coves d'on eixien les alojes per espantar els ases de càrrega amb bromes i jocs (Sant Jordi Desvalls).

Tot i així, hem de dir que també hem trobat característiques peculiars en algunes d'aquestes llegendes. Tant a Celrà com a Flaçà les coves de les dones d'aigua comunicaven amb cases pairals de rànica tradició: can Veray i can Vinyals. A Sant Jordi encara es conserven unes estovalles fetes per unes dones pobres que vivien a la Cova de les Gojes i que tenien el filar i cosir com a únic mitjà de subsistència. En aquest cas, la llegenda fou recollida per Maspons el 1876 a *"Tradicions del Vallès"* i qui ens ha donat notícia de les estovalles ha estat el propietari del mas que es troba just al damunt del marge on hi ha la cova, que també era de la seva propietat. A Jafre, ens van explicar que al Pou de la Goja s'hi amagaven dones que s'averonyien de la seva pobresa i d'haver d'anar a captar. Com a nota curiosa ens van dir també que el pou no s'ha eixugat mai i que al llarg del temps s'ha provat de fer altres pous a prop i no hi ha hagut manera de trobar aigua. I com a cas extrem, quan hi ha hagut època de sequera,

l'únic pou d'on brollava l'aigua era el Pou de la Goja.

Per concloure aquesta relació de dades sobre dones d'aigua cal dir que J. Amades aplega al seu *"Costumari Català"* una llegenda sobre el cau que tenien les sirenes sota les Illes Medes i el més curiós és que les dota d'unes característiques pròpies de les dones d'aigua. És a dir, Amades diu que qui pugui obtenir l'anell que

porta una sirena a la cua no serà mai més ni molt ric ni molt pobre, característica que també trobem en moltes llegendes de goges on s'explica que qui pugui obtenir una peça de la bugada d'una aloja no serà mai més pobre ni tampoc ric. Davant d'aquestes dades el que ens inclinem a pensar és que moltes llegendes s'han perdut, ja que els topònims encara perduren en molts casos com s'ha pogut comprovar.

De fet, un dels comentaris que més hem hagut d'escoltar de les persones que ens han donat el seu testimoni és que ara els joves i els vells no es comuniquen. Tots ells donaven gran valor a les llegendes i contes a la vora del foc, on joves i vells s'aplegaven per fer les vetlles més passadores, tot aportant-hi informació. Cal dir que gairebé totes les persones que ens han narrat històries les havien sentit explicar als avis amb aquest sistema. I cal dir també que tots donaven les culpes als mitjans de comunicació actuals i a la televisió principalment, de la incomunicació intergeneracional dins la llar. Hem de dir que una altra variable a tenir en compte és el fet que el curs baix és una zona de contacte força directe amb la costa, on s'acull un moviment poblacional important, especialment a l'estiu. I a voltes sembla que aquest fet en comptes de facilitar la comunicació la tanqui davant gent forània. Val a dir també que moltes llegendes del curs alt i del curs mitjà estan relacionades amb oficis que s'estan extingint, com és el cas de llenyataires, bosquetans, etc. I que per altra banda són oficis que al curs baix gairebé no trobem.

És a dir, una de les variables que hem pogut observar és que a mesura que anàvem descendint des del curs alt fins al curs baix, les llegendes perdien riquesa de matisos. Per altra

banda, tenien molts punts de contacte amb llegendes de la part alta. Podríem dir que el discurs és molt semblant, però que al curs baix són molt menys elaborades. En deduïm, doncs, que la vegetació i la geografia serien claus per propiciar l'imaginari popular. Fent un paral·lelisme diríem que com més exuberant és el paisatge, més exuberants són les llegendes.

Una altra tipologia de llegendes que trobem al curs baix són les de bandolers de camí ral (Jafre i Flaçà), llegendes de bruixes molt esteses a l'Empordà, i també llegendes que ens relaten trobades de sants (trobada de Sant Sixt i Sant Hou a Celrà, pas de Sant Fermí per Flaçà)...

Cal dir que un nucli important en la conca del Ter, pel que fa a

llegendes de dones d'aigua és la zona compresa entre Banyoles i Paretès d'Empordà. El fet que aquesta última es trobés localitzada prop del Fluvià ens va fer indagar a la zona, tenint en compte la teoria que abans del desviament el Ter desembocava al costat del Fluvià i de la Muga, formant una zona deltaica a la platja de Sant Martí d'Empúries. És un nucli, de vegetació frondosa i propicia la creació de llegendes, convertint-se en l'últim nucli de llegendes fantàstiques amb intervenció humana que trobem a prop del Ter. Aquesta línia de llegendes de goges estaria formada pel Palau de Goges de Banyoles i Porqueres, (llegenda de les Estunes), i a Paretès d'Empordà, a la cinglera de Paretès.

Les Dones d'Aigua i l'Art

L'encant de les dones d'aigua ha subjugat nombrosos autors de diverses vessants artístiques, especialment durant la segona meitat del segle XIX i principis del segle XX. És sobretot en el camp de la literatura, la música i la pintura on trobem la recreació del mite, tant per la seva bellesa com pel seu contingut i representabilitat vinculats directament amb el símbol de l'aigua i la seva fecunditat.

Els moviments romàntic, simbolista i modernista troben en aquesta temàtica una font d'inspiració recurrent. Els esperits de les aigües protagonitzen obres com *Ondina* d'Alfred de Musset i diversos poemes de Gérard de Nerval i G. A. Bécquer. En el panorama musical, el compositor Richard Wagner fou qui més es va inspirar en una nimfa, Lorelei. En el marc del simbolisme, els éssers sobrenaturals femenins que habiten les aigües centraren bona part de la producció del pintor Waterhouse.

Per altra banda, en el context català destaca la figura representativa de Joan Brull, que rebé el sobrenom de "pintor de fades" per haver plasmat aquests personatges en una quantitat considerable de llenços. En ple Modernisme, Apel·les Mestres escriu el poema *Dona d'aigua*, inclòs en el recull *Darreres Balades*, i crea una obra integral totalment vinculada a aquest tema: *Liliana*, un poema il·lustrat. Les goges catalanes són evocades per Mn. Jacint Verdaguer a *Canigó* i, en menor mesura, per Joaquim Hostench -el qual havia tingut el privilegi d'escoltar els primers versos, encara inèdits, de *Canigó*- a *Les goges de l'estany de Banyoles*.

Posteriorment Eugeni d'Ors creà *Gualba, la de mil veus* i Víctor Balaguer narrà la llegenda de can Blanch d'Arbúcies a *Al pie de la encina*. En l'aspecte musical, les goges són protagonistes de sardanes com *La fada del Tex*, d'Artur Rimbaud, i d'òperes com *La fada*, de J. Massó i Torrents amb música d'Enric Morera, i *La dona d'aigua*, de Joan Trias i Fargas amb música de C. Casademont.

Isabel Buscató, Montserrat Puigdevall, Rosa M. Sureda
Alumnes del Curs de Postgrau de Patromoni, 1997. UdG.

La llegenda del Llac de Salt

A les muntanyes properes hi habitava un gentil cavaller. Tal vegada que el donzell cavalcava fugint del Fill del Tro, irascible enemic seu, s'aturà a la vora del llac, després de burlar la persecució a què s'havia vist sotmès, atret per una dolça melodia. De sobte, s'adonà que era emesa per una bella sirena que emergia de les aigües, en les quals s'emmirallava.

En adonar-se la nimfa del jove que la contemplava embadalit, volgué marxar, però ell l'agafà pel braç dient-li: «No marxis, bella sirena; la teva gentilesa m'ha robat el cor. No et faré cap mal, però vull saber qui ets i d'on vénis».

La bella nimfa forcejà per desprendre's de la mà que la subjectava, però el jove, que s'havia enamorat amb folia de la sirena, s'entossudí en no deixar-la anar mentre li preguntava a qui adreçava el cant d'amor que l'havia captivat.

-I si et digués que el cant anava adreçat a tu?

Tot entusiasmat, el noi la instà perquè se n'anés amb ell:

-Sóc poderós i vull que només cantis per mi sempre més. Serem molt feliços.

La sirena s'entristí. Ella també n'estava enamorada, però no el podia seguir. Aquelles aigües eren el seu habitatge i mai no en podria sortir. No obstant, quedaren en trobar-se en aquell mateix lloc altres vegades.

L'amor entre el Fill de les Muntanyes i la Princesa de les Aigües tingué continuïtat. Les aigües eren el testimoni de la seva felicitat i els encontres entre els dos enamorats s'hi succeïren.

El temps transcorria amb goig, però una nit se'ls presentà el Fill del Tro, que també estava enamorat de la sirena. Ple d'ira, bramà contra el cavaller:

-Me les pagaràs totes, Fill de les Muntanyes! La teva hora és arribada! Et derrotaré i l'amor de Mifegínia (aquest era el nom de la nimfa) serà meu...!

El Fill del Tro no comptava amb el valor del cavaller i l'ajut de la sirena envers el seu aimant, i fou derrotat. Les aigües del mar van ésser la seva tomba.

Aleshores, el Tro, la Fúria i el Vent, amics del malvat, s'aliaren per venjar la mort del Fill del Tro, i les aigües de l'estany s'enfurismaren de tal manera que la vida de Mifegínia corria gran perill.

El cavaller lluità amb totes les seves forces contra els elements per salvar l'aimada, però fou endebades. El cos de la sirena va ésser arrossegat per les penyes i les aigües fins que desaparegué.

El Fill de les Muntanyes, impotent davant d'aquella allau, va veure com el cos destrossat de la nimfa era engolit per les aigües desfermades. Havia estat vençut pel Fill del Tro després de mort. I boig de pena, es llançà a les aigües que havien fet desaparèixer la bella nimfa, creient que podria rescatar les seves despulles.

Quan el nou dia s'aixecà, el sol

il·luminà aquella planúria assolada. Les aigües que banyaven la grandiosa vall havien desaparegut i en el seu lloc apareixia una extensa plana devastada. Amb el temps, els conreus reviscolaren la vall i les terres generoses, que amagaven els cossos dels dos enamorats, van voler regalar els fruits abundosos que donaren vida i alegria al poble de Salt.

Enric Guasch.

*Programa de Festa Major de Salt.
Juliol. 1953.*

La dida del Fill de les Goges

A la Bauma de les Goges de Sant Martí de Llèmena abans hi vivien goges: la gent del poble les sentien que cantaven i reien, i tenien roba estesa però no hi veien mai ningú. Resulta que una de les goges havia tingut un fill però no se'l podia criar.

Vet aquí que a Granollers de Rocacorba, en una casa enfilada a la muntanya que en diuen El Cargol, la dona també havia tingut una criatura. La goja li va portar el seu nadó perquè el criés, i quan la dida va haver acabat la seva tasca, li va anar a tornar l'infant a la Bauma.

La goja, contenta i agraïda pel gran favor que li havia fet aquella dona, li va pagar donant-li una bona faldada de segó. La dida, tot i estar

una mica sorpresa, va dir gràcies i se'n va tornar cap a casa, aguantant bé el davantal per no deixar caure l'obsequi. Pel camí va pensar:

«Vaja quines coses d'anar-me a donar, com si no tingués res més».

Però va continuar caminant. En ser a prop d'El Cargol, en una font que en diuen la Font de Pedret, es va asseure i va dir: «Va! Això no m'ho emporto pas cap a casa!». I va llençar el segó a terra.

Quan va arribar a casa seva es va adonar que el davantal brillava: es veu que era or!. Va tornar depressa cap a la Font de Pedret, però no hi va trobar ben res.

*Dolors Coma.
Sant Martí de Llèmena.*

La goja i el llenyataire

S' explica que en la zona propera a les Serres hi vivia un llenyataire que es va enamorar d'una alojà. El llenyataire s'enamorà de la gran bellesa de la goja i li demanà relacions. Ella acceptà i al cap de poc es casaren. L'aloja però, li posà una condició: que no li digués mai: "no hi ha cap goja que no gogegi". Amb aquestes passaren els anys i van tenir una nena. Es diu que les aloges no saben fer massa bé les tasques de la llar. Són una mica esbojarrades. Amb aquestes que un dia el llenyataire es va enfadar molt amb ella i a despit li va dir: "no hi ha cap boja que no bogegi ni cap goja que no gogegi" i acte seguit la goja va desaparèixer.

El cas és que cada matí, el llenyataire s'aixecava més d'hora per anar a treballar i tornava a casa per

aixecar, pentinar i vestir la nena. Després ell se'n tornava al bosc. Però vet aquí que un dia quan arribà a casa per arreglar la nena, ja se la trobà vestida, pentinada i esmorzada. El llenyataire preguntà a la seva filla qui l'arreglava, després de comprovar que cada dia passava el mateix.

El pare, que feia temps enyorava la seva esposa, li digué a la seva filla que quan la mare l'anés a veure, cosís el seu vestit amb el de la seva mare. La nena així ho va fer, però la goja adonant-se del que feia la seva filla li ventà una bufa a les mans per desfer el cosit i exclamà:

«Ai la porca potinera, poc que em veuràs tu mai més» i desaparegué per sempre més.

*Carme Solà i Puig
Flaçà*

bandolers

La llegenda de les Estunes

Aquesta llegenda succeeix al peu de la Serra de Sant Patllari, en una formació geològica anomenada "Balms de les Tunes". És una balma clivellada en direcció vertical. Es diu que allà hi havia el palau de les aloges. Aquestes aloges sortien del seu palau a mitja nit, un cop havia cantat el gall, per anar a emmirallar-se a les aigües de l'Estany. Es diu que el palau estava farcit de pedres precioses i que una xarxa de fil transparent que elles mateixes teixien interceptava el pas als curiosos. Si algú aconseguia arribar-hi, desapareixia el camí i l'intrús restava desorientat. Quan feien festes sortien rajos de claror enlluernadora de les escletxes i de nit estenien roba molt blanca.

Es diu que una nit, una pobra vella venia de fer llenya a la Serra de Sant

Patllari i va ser sorpresa a mitja nit per les goges. Aquestes es dirigiren a la dona per preguntar d'on venia i què hi feia allà a aquelles hores, i ella espantada anava contestant. Les aloges li van omplir la falda de quelcom que ella no havia de veure fins arribar a casa seva. La dona se n'anà cap a casa seva i pel camí la matava la curiositat. No ho va poder resistir més i va mirar la faldada.

Quan va veure que era segó ho llençà tot. A l'arribar a casa seva va veure que a la falda hi tenia pols d'or. Va tornar al lloc on ho havia llençat i va veure que el vent se l'havia endut tot.

Constans, L.
Rondalles. Monografies del Centre
d'Estudis Comarcals de Banyoles.
Patronat Eiximenis, 1981.

Bibliografia

- Amades, J.
Costumari català. El curs de l'any.
Salvat Editores S.A. Edicions 62. Barcelona. 1983.
- Amades, J.
Éssers fantàstics
Butlletí de Dialectologia Catalana. Barcelona. 1927.
- Arnau i Guerola, M.
Els Pobles gironins. v.IV
La comarca del Gironès I. Olot. 1983.
- Arnau i Guerola, M.
Els pobles gironins. v.V
La comarca del Gironès II. Olot. 1997.
- Arnau i Guerola, M.
Retalls d'història, tradició
i tipisme de les terres gironines.
Edició Especial de la Caixa Provincial d'Estalvis de Girona. 1979.
- Belloch, M.
Montserrat. Leyendas catalanas.
Biblioteca de la Tornada. Barcelona. 1881.
- Boadas, J. - Oliveras, JM; Sunyer, X.
El Ter. Quaderns de la Revista de Girona.
Diputació de Girona. 1987.

- Botet i Sisó, J.
Geografia General de Catalunya. Província de Girona.
Editorial Albert Martín. Barcelona.
- Bruguera, F; Ramiro, N.
Osor. Quaderns de la Revista de Girona.
Diputació de Girona. 1997.
- Constans, L.
Rondalles. Monografies del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. Patronat Eiximenis. 1981.
- Constans, L.
Rondalles gironines i valencianes.
Edicions Ariel. Barcelona. 1951.
- Cortadellas, X.
Llegendes de les Gavarres. Col.lecció l'Aguila núm. 5.
Ed. El Médol. Tarragona. 1996.
- Diversos autors:
Antologia de l'Estany.
1989.
- Duran, N
La torre de les Bruixes. Programa de la Festa Major de Torroella de Montgrí. Ajuntament de Torroella de Montgrí.
- Fàbregas, X.
Tradicions, mites i creences dels catalans.
Edicions 62. Barcelona. 1979.
- Graell, J; i altres
Ulls de pluja. Un llapis com el vent.
Garsineu edicions. Tremp. 1997.
- Grau Martí, J.
La Nit de Sant Joan. Ed. Columna.
Col. Terra Nostra, núm. 36. Barcelona. 1995.
- Maspons, J.
Tradicions del Vallès. Estampa de la Renaixença.
Barcelona. 1876.
- Mestres, A.
La dona d'aigua. Darreres Balades.
- Moya, B.
Rondalles i llegendes catalanes. Els contes de Catalunya
Ràdio. Ed. El Médol. Tarragona. 1995.
- Palla i Fargas.
Història del Ampurdán
Ed. Luis Tasso. Barcelona. 1883.
- Pla i Cargol, J.
Tradiciones, santuarios y tipismos de las comarcas gerundenses. Editorial Dalmau Carles Pla. Girona. 1947.
- Ramió i Diumenge, N.
Contes de l'oncle. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
Col. La Xarxa. Barcelona. 1982.
- Ramió i Diumenge, N.
Les goges del Pont d'Osor
Avui, 2 de gener de 1986. (Avui del jovent núm. 60)
- Renau, S.
Dona d'aigua. El mite de la nimfa dels gorgs interpretats de nou. Hores d'estudi. Barcelona. 1986
- Romeu Figueres, J.
Materials i estudis de Folklore.
- Soler i Amigó, J.
Mitologia catalana. Dracs, gegants i dones d'aigua.
Barcanova. Barcelona. 1990.
- Valentí, Benet
A la Cellera el dimoni hi era... Bonmatí, Festa Major 1989.
Ajuntament de Bonmatí. 1989.
- Vidal, J.
L'estany de Banyoles. Girona. 1925.
- Vinyes R.
Anglès. Notes històriques.
Ed. Montblanc Martín. Barcelona. 1973.
- Violant i Ribera, R.
Les llegendes catalanes
Dolça Catalunya. Vol. XVI. Barcelona. 1992.
- Violant i Ribera, R.
La rondalla i la llegenda.
Ed. Altafulla. Barcelona, 1990.
- Violant i Simorra, R.
Creencias, mitos y supersticiones. El Pirineo español.
Ed. Plus Ultra. Madrid. 1949.

• Vivó, C.
Llegendes i misteris de Girona. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona - Caixa de Girona. 1989.

• Xampeny, Josep NP
Llegendes de l'Empordà
Empordanesa. Figueres. 1981.

Procedència de les il·lustracions

• Briggs, K.
Diccionario de las Hadas
Ed. Alejandria. Barcelona. 1992.

• Castillo, M.
Grans il·lustradors catalans.
Ed. Barcanova. Barcelona, 1997.

• *Catàleg de l'exposició Contes de Fades.*
Fundació Caixa de Pensions. Barcelona. 1986.

• De la Motte Fouque, B.
Ondina. Il·lustrador Arthur Rackman.
Imprenta Juvenil S.A. Barcelona. 1988.

• Diversos autors:
Believe in Fairies
Suplement cultura Sunday Times, 2 de novembre 1997.

• Duran Mascotti, M.
Diosas. La cançó de Eva.
Ed. Robinbook/Círculo de Lectores. Barcelona. 1992.

• Lem, S.
Solaris
Ed. Minotauro.

• Mestres, A.
Liliana. Gravador Mirian Solano.
Impressor Oliva. Vilanova i la Geltrú. 1907.

• Revista Crónica
13 d'octubre de 1933. Any VII, núm. 309.

• Schnitzer, R.
Fades i elfs. Il·lustradora Rosa Barlle.
Elfos Edicions. Barcelona. 1985.

• Tablete, J.
Pintura simbolista en España
Album letras-artes. Madrid. 1985.

• Weis, M; Hickman, T.
Leyendas de la Dragonlance. V. VII.
La guerra de los enanos. Ed. Timún Mas.

• Wood, C.
The Pre-Raphaelites.
Ed. Weldenfeld and Nicolson. London. 1994.

Agraïments:

Curs mig:

-Sra. Maruja Arnau	-Sr. Narcís Ramió
-Sra. Dolors Coma	-Sr. Lluís Solé Perich
-Família Matas Martínez	-Sr. Benet Valentí
-Sra. M. Dolors Perafita	

Curs baix:

-Sr. Narcís Barceló	-Sra. Carme Solà Puig
-Sra. Francina Boris	-Sr. Antoni Sot
-Sr. Pere Colomé	-Sra. Vallespir
-Sr. Xavier Cortadellas	-Museu del Montgrí.
-Sr. Narcís Garriga Alelí	
-Sra. Serafina Gifre Valentí	-Sr. Jaume Fàbrega
-Sra. Maria Massachs	-Sr. Josep Mañà
-Sr. Pere Pau	-Sr. Ferran Martín
-Sr. Pito Pou	-Sr. Xavier Roviró
-Família Puig-Feliu	-Sr. Joaquim Oliu
-Sr. Jaume Reixach Granés	
-Sr. Anton Maria Rigau	-Sr. Leonard Bearn
-Sr. Antoni Rovira	-Sra. Francine Lambert

Col.laboren:

